

УДК [930.253:94](477.82)

Л. А. ЛЕОНОВА*

**ДОКУМЕНТИ ФОНДУ РІВНЕНЬСЬКОГО ПОВІТОВОГО СУДУ
ЯК ДЖЕРЕЛО З ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ВОЛИНИ
КІНЦЯ ХVІІІ – 70-х РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ
(огляд фонду “Рівненський повітовий суд”
Державного архіву Рівненської області)**

Аналізується склад та з’ясовується інформаційний потенціал документів у архівному фонді Рівненського повітового суду, подається за різними параметрами їх кількісна характеристика.

Ключові слова: укази; цивільні справи; кримінальні справи; службове діловодство; документи з особового складу.

Джерела з історії Волині до 1917 р. у фондах Державного архіву Рівненської області представлені нерівномірно. Із загальної кількості 4087 фондів документи, які належать до періоду перебування історичної Волині у складі Російської імперії (1796–1917 рр.), містяться всього у 148 фондах. Вони розкривають діяльність місцевого самоврядування, місцевих органів судової системи та установ поліції, фінансових органів тощо.

У результаті неодноразової зміни влади, а також бойових дій в роки Першої та Другої світових війн, які відбувалися на території Волині, було знищено або вивезено чимало документів. Ось чому фонди органів державної влади, місцевого самоврядування, навчальних закладів, інших установ і організацій у більшості випадків обмежуються незначною кількістю справ. Наприклад, фонд “Рівненська міська дума”, що діяла впродовж 1898–1919 рр., сформований лише із 2 справ; у складі фонду “Рівненська міська управа”, яка функціонувала у ті ж роки – всього 39 одиниць зберігання.

Фонди ж чотирьох повітових судів – Дубенського (ф. 370, 1445 од. зб. за 1774–1877 рр.), Корецького (ф. 395, 90 од. зб. за 1795 р.), Острозького (ф. 22, 1962 од. зб. за 1796–1905 рр.) та Рівненського (ф. 384, 1528 од. зб. за 1794–1917 рр.), які також зазнали певних втрат, на сьогодні є найбільш інформативними джерелами з історії краю і нараховують значну кількість справ. Однак їх майже не використовують як історичне джерело. Інформація ж, яка в них міститься, може бути використана при дослідженнях соціально-економічної, політичної, правової історії, історичної географії, генеалогії, краєзнавства. Системати-

* *Леонова Людмила Анатоліївна* – начальник відділу використання інформації документів Державного архіву Рівненської області.

зація та класифікація документів повітових судів допоможе реконструювати на їх основі певні історичні факти.

Якщо функціонування повітових судів в Україні досліджують історики та правники, то оглядів документів фондів цих установ, які зберігаються в архівах України, практично немає. Матеріали повітових судів Лівобережної України як історичне джерело знайшли своє відображення у працях С. І. Дегтярьова¹. Щодо відповідних досліджень указаних установ Правобережної України, то виявити їх не вдалося.

Це й окреслило потребу дослідження фонду Рівненського повітового суду. Метою ж цього огляду є аналіз складу фонду і з'ясування потенційних можливостей його використання.

У статті комплексно досліджується інформаційний потенціал матеріалів Рівненського повітового суду, який функціонував на території Рівненського повіту Волинської губернії (у даний час переважно територія Рівненської області) наприкінці XVIII – до початку 70-х років XIX ст. На основі вивчення специфіки діяльності повітового суду, його місця в загальнодержавній судовій системі, регіональних особливостей, компетенції, повноважень і службових обов'язків чиновників було попередньо охарактеризовано документи, які з'явилися в процесі функціонування суду. Вивчено правила взаємодії установи з іншими державними органами, що також безпосередньо впливало на характер документації, яка відкладалася в процесі її діяльності. Визначено ступінь збереженості цього джерела в Державному архіві Рівненської області, напрями історичних досліджень, де можна його використовувати. Для цього проведено загальний джерелознавчий аналіз документів. Виявлено, систематизовано блоки документів, які містять інформацію соціально-економічного, історико-краєзнавчого й біографічного характеру. Наведено кількісну характеристику досліджуваних матеріалів за їхнім характером (актові, кримінальні, цивільні справи, внутрішні документи суду). Акцентовано увагу на соціальній належності основних фігурантів у справах (дворяни, селяни, міщани, однодворці і т. д.) тощо. Зроблено висновок про те, що інформаційний потенціал справ фонду дозволяє реконструювати родоводи, біографії, різні сторони соціально-економічного життя окремих верств населення Волині, доповнити або отримати нові відомості з регіональної історії.

У результаті Другого поділу Польщі в 1793 р. Волинь була приєднана до Російської імперії, а відповідно до указу Сенату від 1 травня 1795 р. утворено Волинську губернію. 19 липня 1804 р. був затверджений адміністративний устрій губернії у складі 12 повітів: Володимир-Волинський, Дубенський, Житомирський, Ізяславський, Ковельський, Кременецький, Луцький, Новоград-Волинський, Овруцький, Острозький, Рівненський, Старокостянтинівський. Західна частина Волинської губернії, зокрема територія Рівненського, Дубенського, Острозького

повітів, відповідно до сучасного адміністративного поділу України, є складовою Рівненської області.

Створення установ на Волині відбулося згідно з іменним указом Сенату від 5 липня 1795 р. Датою відкриття державних інституцій тоді ще Волинського намісництва стало 6 серпня 1796 р., коли генерал-губернатор мінський, волинський, брацлавський та подільський генерал-поручик Т. І. Тутомлін урочисто відкрив Палату кримінального суду.

Того ж року було відкрито і повітові суди відповідно до указу 1775 р. та указу Волинського намісницького правління від 14 серпня 1796 р. для розгляду дворянських справ. Вдалося виявити точну дату початку діяльності тільки Острозького повітового суду – 24 серпня 1796 р. Відомо, що вже 31 грудня 1796 р., унаслідок реформування Павлом І судочинства, було задекларовано повернення до польської судової традиції. Відтак судова система втратила становий характер, який запроваджувала губернська реформа 1775 р. Повітовий суд перетворився з дворянського у всестановий, оскільки його юрисдикція поширилася на все населення, крім міського.

Повітові суди були першою інстанцією для незначних цивільних і кримінальних справ. У них вирішувалися також і несудові справи: зберігалися межові книги і плани, проводилися ревізії повітового казначейства; кріпосне відділення повітового суду оформляло акти й документи, які стосувалися території усього Рівненського повіту; разом із поліцією суд вводив у володіння маєтками їхніх законних власників.

Відповідно до затверджених штатів чиновників губерній Південно-Західного краю (жовтень 1796 р.), до їх складу входили: виборний повітовий суддя, два засідателі (їх обирали на три роки дворяни повіту і затверджував губернатор) та секретар. Наприкінці 1796 р. ці установи мали назву “земські повітові суди”. 1831 року, після поразки Листопадового повстання 1830 р., перейменовані у повітові суди (“уездные”) російського зразка. До 1831 р. вони підпорядковувалися Волинському губернському головному суду, з 1831 р. – палатам цивільного і кримінального суду.

Офіційною мовою цивільного судочинства до польського повстання 1830–1831 рр. була польська, а у подальшому запроваджувалася єдина мова діловодства – російська. Джерела ж цивільного права залишалися попередніми. Нарешті, відповідно до царського указу від 25 червня 1840 р., на західні губернії поширено загальноімперське цивільне законодавство. Ліквідовано Рівненський повітовий суд 1872 року.

Оцінити стан збереженості матеріалів Рівненського повітового суду під час його діяльності можна за архівними документами, а саме за актом огляду архіву, датованим 30 листопада 1864 р.² Тоді в архіві зберігалися: “1) слідчі справи тільки з 1819 до 1863 р. (із невеликою частиною справ за 1817 та 1818 рр.). Усі інші, починаючи з 7 травня

1797 р., тобто “з часу повернення тутешнього краю до Росії” знищила пожежа у 1819 р., після якої збереглися лише актові книги і кілька настільних реєстрів. Відомі ще дві пожежі: 1829 та 1843 рр., які завдали архіву великої шкоди. У нові, складені вже після 1864 р., описи внесено тільки ті кримінальні справи (за 1834–1864 рр.), які не постраждали й були заведені пізніше; справи ж від 1819 р. до 1834 р. було лише розібрано за роками і складено в окремі за кожний рік зв’язки, які поступово приводилися в порядок;

2) цивільні справи з 1841 р. до 1860 р., на них складено алфавітні описи. Справ, які підлягали зберіганню в архіві до 9 вересня 1840 р., тобто “до часу введення в тутешньому краї Російських цивільних законів”, не було. Суть таких справ доповідали самі сторони судового розгляду або їхні адвокати і всі документи за справами залишали собі. У суді ж залишалися тільки доповідні реєстри справ і рішення за ними, що формувалися в окремі річні книги, які зберігалися в належному порядку. Усіх же справ із вхідними і вихідними реєстрами, актовими книгами, настільними реєстрами справ та документів (“бумаг”), прибутковими, видатковими та іншими канцелярськими актами, заборонами на нерухоме майно, дозволами, сенатськими оголошеннями тощо налічувалося в архіві 1480;

3) справи військового відомства (кількість їх була невідома)”.

У справі про закриття Рівненського повітового суду ми також виявили перелік кримінальних справ за 1801–1860 рр., які підлягали експертизі для складання відбіркових списків на ті справи, які не підлягали подальшому зберіганню. Таких справ налічувалося 4613, до знищення було відібрано 3150³.

Із дослідження цих та інших документів випливає, що чимало документів суду були знищені під час пожеж, бойових дій та у ході евакуації документів углиб Росії під час Першої світової війни, вивезення до Польщі після 1921 р. І як результат, в описи зазначеного фонду внесено судові справи, починаючи з 1843 р. Невелика їх кількість датована 1808–1842 рр. – всього 50 одиниць зберігання. Усі журнали засідань, ухвали, протоколи починаються з 1833 року.

До документальних матеріалів Рівненського повітового суду можна застосовувати поділ на нормативно-правові й виконавчі джерела. До нормативно-правових джерел належать копії указів, витяги із законодавчих актів, розпорядження та інструкції, що надсилали або отримували повітові суди. До виконавчих належать документи, які віддзеркалюють реалізацію вищеназваних настанов, серед яких: журнали засідання суду, протоколи й рішення судів, ухвали судів з кримінальних та цивільних справ.

Розглянути діяльність Рівненського повітового суду в контексті політичного і громадського життя всієї імперії дозволяють копії указів

Сенату, циркулярів військового київського, подільського і волинського генерал-губернатора, волинського губернського правління, Міністерства юстиції, Міністерства внутрішніх справ, які у кількості понад 50 справ за 1843–1872 рр. відклалися у фонді. Справи, в яких вони містяться, великі за обсягом. Серед цих документів чимало і таких, які стосуються безпосередньо і місцевих питань, а за відсутності в Державному архіві Рівненської області документів органів державної та місцевої влади царського періоду багатьох населених пунктів Рівненського, Острозького, Дубенського повітів є джерелом не тільки з історії судочинства, а й історії відповідних територій, державних та місцевих установ на території сучасної Рівненської області й ширше – Правобережної України.

У першу чергу при вивченні указів треба звернути увагу на ті, які безпосередньо стосувалися діяльності судів. Зупинимося на указі Волинського губернського правління від 27 лютого 1865 р. про роз'яснення судам першого і другого ступеня порядку витребування довідок і відомостей з цивільних справ і порядку складання довідок⁴. Його текст дозволяє зрозуміти хід судового процесу, розкриває систему діловодства при розгляді цивільних і кримінальних справ, роз'яснює права тих, хто подав позов, і відповідача, якої форми мала бути доповідна записки зі справи, які довідки мають міститися в справі, а які суд не може витребувати: “и затем суду не предоставлено права пополнять дела такими доказательствами, которые не указаны тяжущимся”, “постановление не дает суду права исполнять дело означенными справками без требования и указания самих тяжущихся”. Витребування судами різних довідок без відома сторін процесу, на думку губернського правління, тільки призводило до зволікань і затягування справ. Доповідна записка, яку вносили до протоколу присутствія суду, як зазначалося в указі, не повинна була містити повного переказу всіх документів за справою, мала бути лаконічною, тому що сама доповідь за справою складалася з читання записки і відповідно вона була підставою для рішення, яке виносило присутствіє. Доповідна мала відповідати таким вимогам: “в изложении дела показывается все существо и весь ход оногo, с начала до конца, т. е. 1) по какому прошению или представлению, или сообщению дело началось; 2) если дело тяжбное, то какие были ответы и возражения тяжущихся сторон; 3) какие представлены ими акты или крепости и доказательства противу оных; если же дело было рассматриваемо в нисшем месте, то 4) решение по оному последовавшее”. У доповідній записці також мав міститися реєстр усіх документів за справою.

Серед указів є такі, що стосувалися зносин між присутствіями і посадовими особами⁵, питань діловодства і перебігу справ у присутствіях⁶, призначення комісій для впорядкування справ повітових установ⁷,

судових справ, які мали передаватися на ревізію до кримінальної палати, а які – ні⁸. Указ Волинського губернського правління, прийнятий на вимогу циркулярного розпорядження МВС від 30 лютого 1853 р., стосувався питань скорочення службового листування, і у ньому було перераховано основні річні, піврічні звіти, відомості, строки, в які вони мали надходити до губернської адміністрації начальству, і ті звіти, що скасовувались⁹. Регулярно, щомісячно, суд отримував указ про хід справ в присутствіях та успіхи у стягненні по Волинській губернії недоїмок і окладу поточних податей. На підставі останніх, можна зробити аналіз надходження і виконання повітовими судами й іншими установами справ і документів, дізнатися про кількість недоїмок, прізвища тих городничих, приставів, яким за стягнення недоїмок оголошували догани та попередження, або, навпаки – подяки.

Багато нормативних документів стосувалися питань (так чи інакше пов'язаних із надходженнями до державної скарбниці) фінансового, майнового характеру. У справі за 1853–1854 рр. були виявлені: укази губернського правління про заборону передачі поміщицьких населених маєтків у орендне утримування; про купівлю маєтків, за якими були казенні недоїмки; про порядок продажу маєтків і складання їх описів; про порядок стягнення процентів за борговими зобов'язаннями¹⁰; у справі за 1865 р. – додаткові правила до положення про пільги та позики, які надавалися в Західних губерніях при купівлі казенних і приватних маєтностей; циркуляр МВС про своєчасне виконання заходів щодо стягнення недоїмок за викупними та оброчними платежами; укази губернського правління про спрощення листування щодо розшуку і конфіскації майна політичних злочинців¹¹.

У фонді Рівненського повітового суду також відклалися документи, що стосуються історії архівної справи регіону, а саме: акт комісії Рівненського повітового суду з перевірки роботи архіву від 20 червня 1845 р.¹²; циркуляр Мін'юсту від 04 квітня 1871р. про архівні справи і книги, які можна знищувати без дозволу міністерства¹³; про створення і діяльність актових комісій для перевірки актових книг, що зберігалися в судах, магістратах, ратушах і на початку 1852 р. були передані в новоутворений Центральний архів при Університеті Св. Володимира¹⁴.

Актові книги повітових судів є цінним історичним джерелом, яке розкриває різні аспекти історії Правобережної України і насамперед соціально-економічну історію однієї з її губерній. До актових книг вносили урядові розпорядження, запродажні, заставні, орендні контракти на маєтки, документи дворянських родів тощо. Однак за певних історичних умов, які склалися після придушення Листопадового повстання 1830 р., ці важливі документи (від 1799 р. включно) було передано до Києва. Із Рівненського повітового суду до Центрального архіву відправлено 10 актових книг (із Дубенського суду – 33, Острозького – 9)¹⁵.

Документи суду, які стосуються роботи відомчого архіву, дозволяють нам також з'ясувати деякі аспекти тодішнього життя, а саме: наявність у Рівному військових підрозділів, установ, що діяли на той час у повіті і документи яких зберігалися в архіві суду.

Важливими для території Волині були укази й циркуляри щодо єврейського населення, яке було тут широко представлено: про утримання євреями оброчних статей у приватних маєтках¹⁶; про порядок придбання євреями землі поза містами й містечками¹⁷; про стягнення євреями поземельного податку зі своїх єдиновірців, яких вони поселяли на власних землях¹⁸; про недопущення російськими купцями висилати у внутрішні губернії та столицю міщан євреїв як прикажчиків¹⁹; про розподіл євреїв за розрядами: купці, землевласники, ремісники, міщани осідлі, міщани неосідлі²⁰; про призупинення здійснення купчих кріпостей і різних актів на перехід до євреїв нерухомого майна та землі²¹; про дозвіл євреям - купцям 1 і 2 гідьді та членам їхніх родин постійно проживати в Києві²²; про віддачу на відкупне утримання коробкових зборів по губернії на чотириріччя з 1858–1862 рр.²³ У останньому містяться: інформація про те, до яких розрядів за кількістю наявного чоловічого населення і станом промисловості віднесені міста Волинської губернії; такси на основні види діяльності, з яких збирався коробковий збір.

Матеріали повітових судів – це документи у першу чергу місцевого значення. Вони були потрібні установі для здійснення своїх повноважень, обов'язково впливали на хід подій, які в них описувалися. Так, у справі з офіційними документами за 1857 рік є указ губернського правління про перехід майна, що було в користуванні різних осіб у західних губерніях на правах чиншу²⁴; а у справі за 1863 р. дослідник знайде укази Волинського губернського правління про закриття Ковельського, Рівненського, Острозького окружних управлінь державного майна і призначення на їхнє місце окружних начальників, чиновників з особливих доручень при Волинській палаті державного майна (до цього указу додавалися списки сільських управ, які діяли тоді на нашій території); про участь міських та сільських громад в охороні залізниці й телеграфних ліній; про заборону євреям та особам польського походження набувати в Західних губерніях поміщицькі маєтки; про повернення учасникам Польського повстання 1831 р. маєтків, котрі на той час ще не були передані до складу державних маєтностей; про витребування відомостей про осіб, які продають свої маєтки, на причетність їх до Польського повстання; правила стягнення у 1863 р. податку з нерухомого майна тощо²⁵.

Серед нормативних документів 1860-х років є багато указів, (“изъяснений”), що стосувалися ліквідації кріпацтва, вирішення “поль-

ського” питання, які були ознакою того часу. Надходили укази про створення Головного комітету з влаштування сільського стану у зв’язку із ліквідацією кріпацтва²⁶, про розсилку правил про звільнення селян, у тому числі державних, від кріпосної залежності (1861 р.)²⁷; про перехід селян із тієї громади, до якої належали відповідно до останньої ревізії, до тієї громади, де отримували наділ²⁸; із роз’ясненнями урядового сенату про відбування селянами дорожньої повинності²⁹; про призупинення обов’язкових відносин селян із поміщиками в Київській, Подільській, Волинській губерніях (1863 р.)³⁰. Є серед указів тимчасові правила про внесення викупних платежів тими селянами, які на 01 вересня 1863 р. ще не скористалися правом викупу³¹; правила про порядок (обертання) впровадження в маєтках поміщиків уставних грамот у викупні платежі³².

Із початком Січневого польського повстання суди отримували укази, у яких вказувалося, що в присутствіях Волинської губернії чиновники не тільки між собою, але і з відвідувачами спілкуються польською мовою, що трактувалося російською владою як підтримка відомих польських намірів і каралося звільненням зі служби³³; про початок польських заворушень і заходи щодо їх придушення; про створення Тимчасових поліцейських судів у Західних губерніях, про дії поліції під час заворушень, застосовування війська і зброї³⁴.

Стане у пригоді дослідникам, які займаються історією державних установ, і указ від 16 вересня 1861 р. про реорганізацію Волинського губернського правління у зв’язку з входженням до нього установ відомства МВС, а саме: лікарської управи, комітетів з охорони здоров’я, боротьби з віспою, комітету народного продовольства, будівельно-дорожньої комісії та комітету з поселення євреїв. У цьому ж документі подано докладну структуру губернського правління³⁵. Це ж стосується також указу про об’єднання у Волинській губернії міських і земських поліцій у єдину повітову поліцію³⁶.

Трапляються серед документів, що надходили до повітового суду, положення про трактири, устави про акцизи, правила продажу акцизних напоїв із закладів, які не належать відкупу, тощо. Усі вони містять інформацію економічного характеру³⁷.

На усіх нормативних документах є резолюції повітового судді або виконувача обов’язків, якими визначався порядок виконання документа, що надходив до суду: “сей указ губернского правления записать для сведения в журнал”, “приобщить к прочим”, “принять в случае надобности к руководству и должному исполнению”, “принять к должному исполнению”.

Найповніше у фонді суду представлені судово-слідчі матеріали. Суд вирішував чимало цивільних (у фонді їх майже 500) і криміналь-

них справ (майже 400), пов'язаних із представниками тих верств населення, що належали до їх компетенції. Саме такі справи складають основну частину усіх матеріалів суду.

У цивільній частині суду велися справи про закріплення прав власності на нерухоме майно, здійснення купчих кріпостей, про суперечки за землю, відмежування землі, про затвердження духовних заповітів, про викупні угоди між кріпаками та поміщиками, про неспроможних боржників, продаж із публічних торгів майна тощо. У більшості справ, що стосувалися земельної власності, можна простежити домінування польського поміщицького землеволодіння на Волині.

Чимало представлених документів можна віднести до актових джерел. Тут – багато купчих, дарчих, різних угод тощо. Ці документи можуть бути використані при вивченні господарських відносин того часу. У них міститься інформація біографічного та генеалогічного характеру. Це документи про належність до того чи іншого стану, витяги з родинних документів, метричні витяги, копії царських жалуваних грамот тощо.

У кримінальній частині суду розглядалися справи про самоправство поміщиків, самогубства і втечі кріпаків, про незаконну віддачу селян у рекрути, самовільну вирубку лісу, пожежі й підпали; про посадові злочини (перевищення владних повноважень, самоуправство, підробки документів, розкрадання), справи про збут фальшивих грошей, складання підроблених вироків, про порушення торговельних статутів і межових законів; про вбивства, незаконнонароджених дітей, грабежі, конокрадство. Серед цих документів – багато документів з біографічною інформацією про окремих осіб. Насамперед, це протоколи допитів, де є інформація про ім'я, вік, віросповідання, звання, місце проживання, сімейний статус тощо.

Значна кількість цивільних справ першої половини XIX ст. відображає політику та заходи російської влади стосовно учасників польського повстання 1830 р. і стосується ліквідації його наслідків та покарання учасників. Справа “Про конфіскацію майна поміщиків, учасників повстання 1830–1831 рр.” (діловодна назва “Дело об имениях мятежников и их родителей”) за 1837–1838 рр. містить правила загальної конфіскації маєтків тих власників, нащадки яких були позбавлені своїх прав як учасники повстання, перелік маєтків із зазначенням кількості душ у них, які є під заборонаю, а їхні власники віддані в солдати, визнані вигнанцями або позбавлені права наслідування³⁸. В інших справах розглядалися питання визнання власниками маєтків осіб, яким дані маєтки передані учасниками повстання ще до його початку³⁹; про перехід у казну маєтків учасників повстання⁴⁰; про захоплення князем Чарторийським землі, що належала костелу й була конфіскована у казну⁴¹.

Впровадження селянської реформи 1861 року також знайшло своє відображення в судових справах. Суд розглядав справи про викуп селянами землі⁴², селянський спротив уведенню уставних грамот, несплату селянами викупних платежів⁴³, заборону поміщиками користування селянами викупною землею⁴⁴. Справа про викуп селянами землі в поміщиків Рівненського повіту на 893 аркушах містить чимало викупних актів, які є важливим історичним джерелом, оскільки в них – інформація про власників маєтків, кількість і місцезнаходження землі, що їм належала, кількість селянських душ, дворів зі зазначенням кількості тяглових, піших, городників⁴⁵. До джерел з історії впровадження селянської реформи слід віднести самі уставні грамоти⁴⁶, які також наявні у фонді.

Багато справ суду присвячені розмежуванню земельних наділів, суперечкам навколо земельних володінь, володінь маєтками. У них простежується політика царизму щодо церковного землеволодіння, зокрема обмеження земельних володінь католицького єпископату внаслідок секуляризаційної реформи, підтвердження прав власності православного духовенства.

У свою чергу більшість місцевої польської шляхти усіляко утискало православні церкви, відбираючи в них землю та ліси. Про це йдеться в архівних справах про спірні землі між поміщиком містечка Тучин і Річицькою Троїцькою церквою⁴⁷; між поміщиком Порчинським і Новосілівською церквою в с. Шпанів⁴⁸; між поміщиком Стравінським і Селищською церквою на острові Мервино⁴⁹; між власником села Городок, графом Естеразі, та Миколаївською церквою⁵⁰ тощо. У більшості випадків суд ухвалював рішення на користь православних церков, однак незважаючи на ці рішення та погрозові резолюції губернського правління, церкви не завжди могли повернути захоплені землі й ліси, які поміщики нещадно вирубували для власного збагачення. Зазначені справи містять багато цінних документів, серед яких історичні описи церков, витяги з дарчих, копії привілеїв, наданих дідами церквам, історичні довідки про населені пункти тощо.

Справа про спірні землі на Степанських та Вербчанських островах за позовом духовенства Миколаївсько-Троїцької та Преображенської церков (1866–1873 рр.) також відбиває стан церковного землеволодіння⁵¹. Ставлення царських урядовців до власності Російської православної церкви знайшло відображення в листі Волинського віце-губернатора з даної справи, в якому зазначалося, що дуже прикро, що справа, розпочата ще 1820 року, через бездіяльність поліцейного управління досі не закінчена, тим паче, що в ній йдеться про власність православної церкви, а це “повинно бути близьким до серця кожної істинно руської людини”.

Практично усі справи, що стосувалися зазначених проблем, були досить складні, тому їх розгляд тривав багато років. До цього розгля-

ду долучалися все нові і нові власники, які не хотіли віддавати церкви придбані землі. Церкви ж трактували надані колишніми власниками на їх користь привілеї по-своєму. Так, починаючи з першої половини XVIII ст., тодішні власники землі у Степанському маєтку – князі Сангушки – надавали привілеї місцевим церквам на право користування полями, сінокосами, займатися рибною ловлею та бджільництвом в їхніх лісах. Від Сангушка Степанський маєток перейшов таємному радникові – графу Станіславові Ворцелю, від нього – Миколі Ворцелю, якого за участь у політичних справах у 1826 році заслали в Закавказький край. Маєток же до його повернення у 1844 р., був в управлінні державної скарбниці. Саме в цей час духовенство подало позов про те, що земля на островах належить їм, хоча в наведених у справі копіях привілеїв за 1741, 1754, 1762, 1766 рр. йшлося тільки про дозвіл користуватися лісом і займатися бджільництвом на спірних землях. Після практично 50-річної судової тяганини, у зв'язку із тим, що ця справа за майновим цензом не підлягала розгляду в Рівненському повітовому суді, її у складі шість томів, передали до об'єднаної палати цивільного і кримінального суду Волинської губернії.

Церковного землеволодіння стосуються справи про закріплення меж церковних володінь, серед яких згадуються церкви в с. Білашівка⁵², с. Басів Кут (у справі є докладний опис церковної землі, оздоблення церковних будинків, копії старих документів про надання церкви землі власниками с. Басів-Кут, план церковної землі за 1847 р.; зазначено кількість селян, які щорічно повинні були відробляти на цих землях)⁵³; у с. Клевань⁵⁴.

Питання секуляризації майна римо-католицького духовенства простежуються у справі за земельним позовом Рівненського окружного начальника державних маєтностей до князів Радзивилів про повернення скарбниці володінь Шпанівського костелу⁵⁵. У справі подаються витяги з купчих, заповітів, є опис спірних земельних ділянок із зазначенням старих топонімічних назв. Копія привілею за 1727 р. – вірцевий документ щодо надання власниками маєтків прав і привілеїв костелам і церквам, наділення їх землею. Відповідно привілей, наданий Шпанівському костелу, жалував йому землю, надавав право безкоштовно раз на тиждень молоти зерно на млині власника, варити щомісячно бочку пива на його пивоварному заводі, користуватися господарським лісом для опалення костелу та житлових приміщень, отримувати від кожного християнського та єврейського двору по 6 грошів щорічно на придбання для церковних потреб вина, воску, жиру тощо.

Окрему групу складають справи щодо вирішення суперечок між землевласниками та державою, яку представляла Волинська палата державного майна. Більшість із них спрямована на послаблення матеріального становища польських поміщиків. Так, у Рівненському

повітовому суді розглядалися справи про суперечку між скарбницею і поміщиком Невірківського володіння – князем К. Любомирським⁵⁶. Велика за обсягом справа за 1841–1866 рр. містить цінну інформацію про територію та населені пункти сучасних Корецького та Гощанського районів. У ній виявлено карту за 1844 р. і копію карти 1776 р. Невірківського і Межиріцького ключів, витяги з книг гродських Луцького замку (1776 р.), інформацію про власників сіл за останні 80 років до суду, переліки рухомого й нерухомого майна та речей, що відійшли за заповітом дітям поміщика Стецького, який володів спірними землями до 1810 р. Всі ці документи є цінним джерелом для краєзнавчих і генеалогічних досліджень.

Про суть розгляду земельних суперечок у судах і про те, на чиєму боці був закон, ідеться в одному з листів адвоката за цією справою до суду, який хотілось би тут навести. “Відомо кожному, що в той ще час, коли тутешній край належав польському уряду, хоча діючі закони у буквальному їх змісті (сенсі) слугували захистом кожному, але сила їх у відношенні до осіб знатних, ніколи з точністю не виконувалася. Це давало привід до чисельних насильств та свавільних вчинків з боку знатних вельмож по відношенню до осіб не такого знатного походження, особливо, коли останні не корилися волі перших. Такого роду події мали місце між Гнатом Вилежинським та Іваном Стецьким (одним з найбільш знатних в тій країні вельмож)”⁵⁷.

Витяги з давніх актів містяться також у справі про земельну суперечку між поміщиком с. Бабин і державною скарбницею⁵⁸. Це витяги з актів Луцьких гродських книг за 1588 р. про визначення меж сіл Бабин, Рясники, Гориньград, із грамоти за 1648 р. про пожертви Станіслава Конецпольського Дорогобузькому монастирю. Кому тільки не належала спірна земля за понад 300 років, доки не опинилася у державній скарбниці. Всі земельні історії, зафіксовані в купчих кріпостях, заповітах – це ще одна зі сторінок у боротьбі за землю, яка була основним джерелом прибутку як приватних власників, так і держави.

До цієї ж групи цивільних справ належать справи про земельні суперечки між скарбницею і поміщиками: с. Мала Клецька Ковальським і Словецьким⁵⁹, Бережницького і Домбровицького маєтків Плятером⁶⁰, Радзівілами⁶¹, Чарторийськими за землю в м. Клевань⁶², Четвертинськими в с. Миколин⁶³, Любомирськими в с. Олександрія⁶⁴.

Практика передачі маєтків боржників у оренду чи посесію призводила до певних непорозумінь і нових судових справ. Так, наприкінці 1840-х років розглядалася справа про захоплення поміщиком с. Бутейки Мошинським землі Степанського маєтку, яка колись належала Миколі Ворцелю, за борги була конфіскована, пізніше знову йому повернута⁶⁵. Серед документів справи – інвентарний геометричний опис колікаційного виділення, умови передачі поселень кредиторам із до-

кладним їх описанням, списком кріпаків тощо, які містять цікаву інформацію щодо регіональної історії, розкривають стосунки між поміщиками і кріпаками.

Залучити до наукового обігу документи про маловідомі факти місцевої історії, які можуть слугувати джерелом з історії господарської діяльності на Волині, дозволить ознайомлення зі справою про віддавання в орендне користування державного маєтку в м. Межиричі. У ній дослідник знайде відомості про існування в Межирицькому маєтку навчальної ферми, перелік майна, виставленого для віддачі в оренду з визначенням, під що може бути використаний кожен із перерахованих об'єктів, опис маєтку та умови передавання його в орендне користування⁶⁶. Ці документи дають уявлення про комплекс господарських будівель виробничого, складського й іншого призначення для забезпечення обробки та зберігання сільськогосподарської продукції, вирощеної на землі Межирицького маєтку.

До окремої групи цивільних справ можна віднести спадково-майнові справи, які детально відображають різноманітні майнові відносини між представниками волинського дворянства та інших соціальних станів. Кількість таких справ у фонді – близько 100. Справи, пов'язані зі спадщиною, були дуже різні – в одних йшлося про майно, успадковане за заповітом⁶⁷, в інших – за судовим рішенням у зв'язку з відсутністю такого⁶⁸. Судовими рішеннями визнавали опікунів над залишеним майном у зв'язку з малолітством спадкоємця⁶⁹, засвідчували право спадкування та вводили у володіння нащадків померлого⁷⁰. Безперечно, найбільший інтерес викликають справи, пов'язані з нащадками відомих на Волині магнатів: Любомирських⁷¹, Богушів⁷², Ворцелів⁷³, Порчинських⁷⁴, Словецьких⁷⁵, Іллінських⁷⁶.

У справі, яку розглядав Рівненський повітовий суд від 1841 р. до 1852 р. за позовом нащадків Мартина Четвертинського до нащадків княгині Іоанни Четвертинської, міститься чимало документів з історії роду князів та населених пунктів сучасних Рівненського та Гощанського районів⁷⁷. Серед них – копії заповітів 1777, 1781 рр. із докладним описом успадкованого майна, переліком відробіткових, натуральних, грошових повинностей селян на користь нових власників. Перелік усіх запрошених на судові засідання представників роду Четвертинських, який зайняв цілу сторінку, є важливим джерелом для вивчення родоводу цієї родини.

Матеріали суду вказували на скрутне матеріальне становище дворян і поміщиків Рівненського повіту. Серед цивільних справ досліджуваної установи вагомим частку становлять ті, що стосуються боргів. Їх джерелом могли служити несплата коштів за оренду землі, неповернення або несвоєчасне повернення позичених коштів, несплата коробкового збору. Ситуації, коли боргові суперечки вирішували суди, були

дуже розповсюдженим явищем, що засвідчує досить велика кількість справ за ними у фонді суду. Отримання кредиту відразу тягло за собою накладання заборони на частину або на все нерухоме майно позичальника, у разі несплати боргу суд виставляв закладене майно на публічні торги, що знайшло своє відображення в понад 30 справах фонду.

Серед таких варті уваги справи про накладання заборони на нерухоме майно поміщиці Радзивіл у Шпанівській гміні в забезпечення боргу генерал-майорові Трембицькому⁷⁸, на маєток у с. Ставки і Злазне графів Ворцель⁷⁹, у с. Самостріли поміщика Владислава Єловицького⁸⁰.

На публічні торги за рішенням суду були виставлені маєтки поміщиків с. Коростятин Прушинських⁸¹, поміщика м. Тучин Валевського⁸², поміщика с. Велике Вербче Ворцеля для сплати боргу поміщикові Богуцькому⁸³. Остання справа закінчилася тим, що маєток, який за борги Ворцеля передали Богуцькому, було повернуто старому власникові, який мав борг ще і перед Волинською палатою громадської опіки. Ворцель продав маєток, повернув свій борг і розрахувався з Богуцьким за забраний у нього маєток.

Для вивчення загального стану господарств власників великих волинських маєтків може служити справа про продаж за борги володіння поміщика Прушинського в його вотчинних селах Коростятин і Воронів, а саме: опис усього його рухомого й нерухомого майна⁸⁴. Зазвичай такі описи, або інвентарі укладалися в присутності судових урядників, що на відміну від звичайних господарських інвентарів, які склалися панською економією для обліку ренти, свідчило про їх відповідність реальному стану речей. Опис складається з трьох частин: частина 1 – це статистичний опис, який містить інформацію про землі й угіддя, житлові й господарські будівлі власників (усього 22 будівлі), рухоме майно (коні, худоба, знаряддя, упряж, корми, карети, вози, меблі, посуд); частина 2 – додаткові відомості про наявні на території маєтку церкви, костели, лікарні, школи; про прибутки та видатки маєтку; частина 3 – оцінка всього майна. Відповідно до рішення суду за цією справою маєток передали в 12-річне орендне користування. Подібні документи містяться в справі про продаж із публічних торгів маєтку графа Томіліна⁸⁵.

Багато цікавої інформації є у справах про отримання свідоцтва про благонадійність маєтків для закладання і перезакладання їх в різні кредитні установи. Справа про видачу такого свідоцтва для перезакладання Шпанівського маєтку княгині Радзивіл в опікунській раді свідчить про те, що місцеві поміщики, щоб розрахуватися з боргами, неодноразово закладали свої маєтки. Шпанівський маєток не раз закладали то в Санкт-Петербурзькій опікунській раді, то в державній кредитній установі, і нарешті – в опікунській раді⁸⁶. Для отримання такого свідоцтва до справи долучалися заповіти, статистичні описи маєтків. Статистичні описи містили інформацію про кількість ревських душ; кількість

орної, під сінокосом, вилученої з користування землі (дороги, болота, вода), землі під господарськими і селянськими будівлями. У документі, представленому в цій справі, перераховані і також описані будинки власника, корчми, млини, завод із обробки шкіри, які були в селах його Шпанівського і Житинського маєтків, а саме: у Бабині, Квасиліві, Великому і Малому Олексині, Понебелі, Рогачові, Ставку, Козині, Житині, Зозові, Студянці, Карпилівці, Волошках, Коптовичах, Решуцьку, Хотині, Антополі, що неподалік Рівного.

До цієї групи справ належить справа про накладання заборони на Клеванський та Підлужанський маєтки князя Чарторийського в забезпечення боргу надвірному радникові Адаму Малочинському⁸⁷ (серед документів справи – копія купчої за 1862 р. Костянтина Адамовича Чарторийського на зазначені маєтки, до складу яких входили 85 сіл і поселень, у т. ч. 3 німецькі колонії); справа про видачу свідоцтва про благонадійність маєтку в с. Коловерть поміщика Щепковського для закладання у Волинському приказі суспільної опіки⁸⁸; про закладання маєтку поміщика Веселовського в с. Глинськ у Санкт-Петербурзькій опікунській раді⁸⁹. В останній міститься список 58 селянських господарств маєтку, який визначався до закладання, з дуже цікавою інформацією про матеріальний стан селянства того часу, житлові й господарські будинки селян. Із 58 господарств 40 було тяглових, 16 – напівтяглових, 2 – городників, 2 – вільних. На 400 душ селян нараховувалося 70 коней, 96 волів, 164 свині, 363 вівці, що свідчило, що село було досить заможне і селяни мали можливість забезпечувати свої родини.

Продавали з публічних торгів і рухоме майно, описи якого подають сучасникові побутову картину того часу, знайомлять його з уже втраченими назвами посуду, одягу, речей домашнього вжитку. Такий перелік майна, наприклад, ми виявили в справі про продаж із публічних торгів рухомого майна поміщика Біскупського за борги Рівненській гімназії⁹⁰.

Трапляються серед судових справ і такі, які свідчать про несплату міщанами, селянами чиншу власникам землі й продаж за це їхнього рухомого та нерухомого майна⁹¹. У таких справах йдеться про міщан-євреїв, наводяться документи, на підставі яких укладалися угоди на користування землею. Цінні вони ще й тим, що містять опис м. Рівне, його вулиць і будівель, розкривають соціальний і національний склад міста другої половини XIX ст.

Для дослідження історії єврейського населення Волинської губернії у пригоді стане справа про продаж із публічних торгів 12 будинків мешканців м. Дубровиця для сплати штрафу, накладеного на них за відсутність свідоцтв про міщанське звання. У документах справи перераховуються ремесла, якими займалися євреї Дубровиці, серед яких – ткачі, перукарі, кравці, столяри тощо⁹².

Джерелом для вивчення регіональної історії може стати справа, в якій ідеться про введення К. Чарторийського у володіння маєтками в Підлужанській гміні Рівненського повіту, які він купив у княгині Марцеліни Чарторийської, оскільки містить перелік усього купленого майна, всіх населених пунктів із зазначенням кількості осіб чоловічої статі в них, а саме: у сс. Костопіль, Любаша, Бичаль, Головин, Янкевичі, Пісків, Підлужне, Звизжджа, Рокитне, Ощиhi, Корчів'є тощо⁹³.

Безперечно, цікавою для дослідників нашого краю виявиться справа про передачу маєтку графа Августа Іллінського Хорівської волості його синам Генрікові та Івану через наявність в ній статистичних описів сіл Хорівської гміни тоді Острозького повіту, а саме: сс. Горинич, Грозів, Верхів, Лебеді, Гремяче, Більмаж, Білашів, Завидів, Точивики тощо⁹⁴.

До джерел з історії місцевої промисловості можна віднести справи, в яких ідеться про дозвіл на будівництво в с. Тучин пивоварного заводу⁹⁵, про самовільне будівництво цегельного заводу в м. Степань⁹⁶, про суперечки між поміщиком Руліковським і купцем Кіриним за три смоляні заводи⁹⁷, про незаконне заволодіння млином в с. Кустин⁹⁸.

Серед судових справ велика кількість – за грошовими позовами (близько 80).

Повітовий суд одночасно з розглядом справ, виконував і функції своерідної нотаріальної контори: затверджував купчі кріпості, закладні контракти, дарчі, роздільні записи. У фонді таких справ відклалося близько 30. Вони розкривають різні сторони тогочасного життя, діяльності й побуту окремих суспільних верств і конкретних осіб регіону.

До категорії кримінальних справ належить майже 400 справ. Кримінальними справами майнового характеру вважаються ті, в яких ідеться про завдання матеріальних збитків: незаконне рубання дерев, покоси, знищення межових знаків (кількість таких справ вивести складно, адже в їхніх заголовках це не відображено, а просто зазначено: “Справа про грошовий позов...”) й справи про пограбування та крадіжки, яких серед кримінальних справ найбільше – 145. У фонді також є справи про розбійні напади та вбивства – 60, підпали майна та маєтків – 35, про заарештованих бродяг (здебільшого це були селяни, які втекли від свого власника чи уникали рекрутського набору) і безпаспортних селян – 30, ухиляння від рекрутського набору – 7, побої та образи – 30, є і декілька справ про фальшування грошей. 18 справ стосуються незаконнонароджених дітей, фактів знаходження новонароджених мертвими або підкидання таких дітей різним особам. У них та в справах про статеві злочини в більшості фігурують селяни як найнезахищеніші від проявів свавілля представників вищих соціальних груп.

Деякі кримінальні справи стануть у пригоді дослідникам, які вивчають різні аспекти історії Волині. Так, кримінальна справа про розсліду-

вання випадку підпалу суконної фабрики поміщика Богуша в с. Бегень за 1839 р. розкриває тему використання дитячої праці на виробництві та дає характеристику нечисленній на той час місцевій промисловості⁹⁹. Вона містить опис фабрики та її устаткування. На новозбудованій фабриці працювали 60 робітників (33 хлопці та 27 дівчат), у тому числі у віці 10 років – один, 12 років – 10, 13 років – 8, 14 років – 9, 15 років – 9, 16 – 3, 17 – 1. Деякі з них були під підозрою. Виправдовуючи використання праці дітей на фабриці, власник під час допитів казав, що робить гарну справу для жителів села: привчає їхніх дітей “до потрібного рукоділля і дає можливість прогодувати себе і частково вдягнутися”.

Причиною підпалів часто був опір селян знущанням поміщиків над ними. 1843 р. у с. Глинськ пастух підпалив господарські будівлі свого пана, щоб помститися за неодноразові побої (15 різок, 30 нагаїв, 20 різок, 20 ударів палицею)¹⁰⁰. 1832 р. у с. Шубків у підпалі запідозрили Кіндрата Кучку, який, як вказували свідки, після чергового покарання його поміщиком погрожував: “Нехай мене б’є, потім буде жалкувати”¹⁰¹.

Про пожежу в с. Степань ідеться в справі за 1855 р. За спалене господарство, оцінене в 20 руб., злодія засудили до 90 ударів різками й віддали в арештантські роти¹⁰².

Якщо фігурантами цивільних справ в основному були дворяни, поміщики, міщани, то у кримінальних справах найчастіше фігурували представники непривілейованих верств населення. Так, серед справ про вбивства найчастіше згадуються селяни-кріпаки. Їх забивали на смерть поміщики або управителі їх маєтків, прикажчики. Серед таких: “Про смерть селянина с. Друхів Стемплюка після покарання його прикажчиком поміщика Куліковського за запізнення на барщину” за 1838–1841 рр.¹⁰³, “Справа про смерть селянина с. Липки Бороли від побиття економом” за 1840–1843 рр.¹⁰⁴, “Справа про побиття до смерті селянина Букатея управителем с. Устя Мержвинським” (1842–1844)¹⁰⁵, “Про нанесення побоїв економом с. Совпа Піотровським селянці того ж села В’юновій” (1852–1854)¹⁰⁶, “Про смерть селянина с. Студень Самчука в результаті побоїв, завданих йому поміщиком с. Золотіїв Валевським” (1869–1870)¹⁰⁷ тощо. Розглядалися справи про вбивства під час сварок у селянських родинах, під час бійок між селянами тощо. Те саме стосується справ про самогубства.

Для уведення до наукового обігу були досліджені внутрішні документи повітового суду, серед яких особливу увагу привертають ті, що містять формулярні списки чиновників і службовців суду, заяви про прийняття на службу, переміщення по ній чи звільнення, атестати про освіту тощо. Таких справ нараховується 42. Ці документи стануть у пригоді при вивченні діяльності повітових судів – їх компетенції, шта-

ту, правового та соціального статусу його чиновників, взаємозв'язків з іншими установами. У них також багато цікавої інформації біографічного характеру: про чин, ім'я, прізвище та вік чиновника, з якого стану він походить, коли розпочав державну службу і з якого часу служив саме в цьому суді, коли отримав чин, що був на момент складання формулярних списків, які обов'язки виконував до останнього часу, відомості про потомствених, особистих дворян, про платню чиновників, а також інформацію про стан діловодства в суді.

Як приклад, розглянемо справу за 1868 рік¹⁰⁸. Серед так званих документів з особового складу Рівненського повітового суду в справі “Прохання, рапорти чиновників про призначення, відпустки, звільнення зі служби” знаходимо відомості щодо історії родини відомого письменника Володимира Короленка, зокрема його батька – Рівненського повітового судді надвального радника Галактіона Короленка. Це записка вдови Єви Осипівни Короленко до судді з проханням надати їй відомості про службові посади її чоловіка – повітового провідиря дворянства, голови рекрутського присутствія і члена інших повітових комісій, послужний список Г. Короленка, копію метричного запису про його смерть тощо. Із цієї ж справи дізнаємося про штати суду, а саме: інформацію про складний стан зі забезпеченням суду відповідними чиновниками і службовцями. У рапорті голови суду до губернського начальства було висловлено прохання виділити гроші на утримання хоча б ще двох писарів. Так, замість 10 писарів за штатом у суді працювали тільки 3, з них 2 у цивільному столі, 1 – у кримінальному, щомісячна платня була зовсім мізерна – не більше 2 руб. Два засідателі служили “по виборам”, тобто були обрані. Їхня платня в рік становила 147 руб., відповідно в місяць – 12 руб. 25 коп. Однак і цієї платні засідателі не отримували по року. Всього ж тоді в Рівненському повітовому суді служили 12 осіб: виконувач обов'язків повітового судді, 4 засідателі (2 – “від корони”, 2 – від міщан), секретар суду, столоначальник цивільного столу, столоначальник кримінального столу, 2 судових слідчих. Із них 7 осіб були православними, 3 – римо-католиками, 1 лютеранин, 1 іудей.

У цій же справі міститься інформація про те, що в 1867 році на виконання до суду надійшло 115 справ та 940 різних “бумаг”. На початок 1868 року не було завершено 72 справи і не виконано 45 документів. Такий стан справ визнали незадовільним.

Діяльність суду знаходить також своє відображення в журналах засідань. Вони були основною формою фіксації обговорення і вирішення тих чи інших питань, тому можуть викликати найбільший інтерес у дослідників. У фонді суду їх 371 справа (відсутні справи за 1841, 1842 рр.) за 1833–1872 рр. Доповнять журнали засідань ухвали суду (31 од. зб.) за 1832–1865 рр. і протоколи засідань суду (25 од. зб.) за 1821–1871 рр. Відомості, які є в цих документах, доповнюють судові

справи й містять інформацію про питання, які розглядалися в суді, а окремих справ на них у фонді немає.

У фонді також зберігаються ревізькі реєстри за 1795 р., коли Рівненський повіт ще належав до Ізяславської губернії¹⁰⁹.

Журнали вхідної кореспонденції за 1870–1871 рр. містять відомості про кількість паперів, які щоденно надходили до суду й відповідно до цього і про стан завантаженості працівників суду. Так, 10 грудня 1870 р. у суд надійшло 14 справ і документів, 11 грудня – 14, 14 грудня – 11. Тобто за три дні – 39 справ і документів, що є досить високим показником завантаженості службовців¹¹⁰.

Інформаційну цінність мають “Відомість цивільних справ, що зберігаються в архіві суду (1833–1860 рр.)”, де міститься перелік не тільки тих справ, які розглядалися судом, а і перелік документів, що надходили на виконання. Серед цього списку згадуються документи про заведення в суді книг згідно з Російським законодавством за 1842 р; інформація про архів суду (січень 1942 р.), інформація про всі папери і справи, які надійшли до суду з 1821 до 1842 рр., про діловодство в суді на 9 липня 1843 р.; про ревізії суду. Із перерахованих 926 різних справ і паперів 764 були виділені до знищення, 162 – залишені на зберігання¹¹¹.

Повітові суди припинили своє існування в результаті реформи 1864 р., але реформа проводилася поступово, тому й суди ліквідовували не відразу. Частина цих установ діяла до початку 1870-х років. Про закриття Рівненського повітового суду йдеться в справі “Листування з Міністерством юстиції про закриття Рівненського повітового суду” за 1871–1872 рр. 3 червня 1872 р. розпочали свою роботу мирові судді, і Рівненському повітовому суду було запропоновано завершити свою роботу й прискорити передачу справ до 20 червня 1872 р. В з’їзд мирових судів було передано 72 незакінчені цивільні справи, 82 кримінальні, у губернську палату – 83 цивільні справи, 15 кримінальних, в ревізію – 47 цивільних та 14 кримінальних (усього 313 справ)¹¹².

Таким чином, можна зробити висновок, що в процесі діяльності Рівненського повітового суду в його архіві накопичилося чимало документів, частина яких донині зберігається у фонді Державного архіву Рівненської області. Однак ці матеріали, матеріали інших державних установ, у тому числі повітових судів, зрідка ставали предметом комплексного вивчення, і їх документи не одержали належного висвітлення.

¹ Дегтярьов С. І. Матеріали повітових судів Лівобережної України (характеристика джерела) / С. І. Дегтярьов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Історія. – Вип. 87–88. – 2006. – С. 74–77; Дегтярьов С. І. Спадковомайнові справи повітових судів Лівобережної України кінця XVIII – першої половини XIX ст. як історичне джерело / С. І. Дегтярьов // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університе-

ту: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2006. – Вип. 10. – С. 216–221.
Дегтярьов С. І. Матеріали повітових судів як джерело до генеалогічних досліджень / С. І. Дегтярьов // Сумська старовина. – 2006. – № XX. – С. 68–86; *Дегтярьов С. І.* Архівні фонди повітових судів Лівобережної України (кількісна характеристика) / С. І. Дегтярьов // Сумська старовина. – 2007. – № XXI–XXII. – С. 150–159.

² Державний архів Рівненської області (далі – Держархів Рівненської обл.), ф. 384, оп. 5, спр. 963, арк. 157, 157 зв.

³ Держархів Рівненської обл., ф. 384, оп. 5, спр.38, арк. 31.

⁴ Там само, ф. 384, оп. 5, спр. 33, арк. 15–19

⁵ Там само, ф. 384, оп. 5, спр. 17, арк. 189, 281.

⁶ Там само, арк. 227.

⁷ Там само, арк. 345.

⁸ Там само, арк. 293.

⁹ Там само, арк. 109.

¹⁰ Там само, ф. 384, оп. 5, спр. 17.

¹¹ Там само, спр. 33.

¹² Там само, спр. 937, арк. 3, 3 зв.

¹³ Там само, спр. 38, арк. 20.

¹⁴ Там само, спр. 4, 5.

¹⁵ Там само, спр. 5, арк. 149.

¹⁶ Там само, спр. 25, арк. 24.

¹⁷ Там само, спр. 23, арк. 89.

¹⁸ Там само, арк. 122.

¹⁹ Там само, арк. 128.

²⁰ Там само, спр. 5, арк. 14.

²¹ Там само, спр. 30, арк. 146.

²² Там само, спр. 12, арк. 60.

²³ Там само, спр. 23, арк. 89.

²⁴ Там само, арк. 210.

²⁵ Там само, спр. 29.

²⁶ Там само, спр. 27, арк. 60.

²⁷ Там само, арк. 71.

²⁸ Там само, спр. 29, арк. 69.

²⁹ Там само, арк. 92.

³⁰ Там само, спр. 30, арк. 5.

³¹ Там само, арк. 6.

³² Там само, арк. 8.

³³ Там само, спр. 29, арк. 82.

³⁴ Там само, спр. 27.

³⁵ Там само, арк. 209.

³⁶ Там само, арк. 210.

³⁷ Там само, спр. 17.

³⁸ Там само, спр. 51.

³⁹ Там само, спр. 54.

⁴⁰ Там само, спр. 55,78.

⁴¹ Там само, спр. 89.

⁴² Там само, спр. 63.

⁴³ Там само, спр. 47, 48, 66.

⁴⁴ Там само, спр. 69.

- 45 Там само, спр. 65.
- 46 Там само, спр. 1–13.
- 47 Там само, спр. 115.
- 48 Там само, спр. 119.
- 49 Там само, спр. 121.
- 50 Там само, спр. 134.
- 51 Там само, спр. 137.
- 52 Там само, спр. 97.
- 53 Там само, спр. 98.
- 54 Там само, 99.
- 55 Там само, спр. 127.
- 56 Там само, спр. 114.
- 57 Там само, арк. 503.
- 58 Там само, спр. 125.
- 59 Там само, спр. 122.
- 60 Там само, спр. 130.
- 61 Там само, спр. 92, 127.
- 62 Там само, спр. 135.
- 63 Там само, спр. 90.
- 64 Там само, спр. 128.
- 65 Там само, спр. 87.
- 66 Там само, спр. 162.
- 67 Там само, спр. 211, 216, 217, 218, 227, 228.
- 68 Там само, спр. 206, 207, 220, 223, 225, 226.
- 69 Там само, спр. 222.
- 70 Там само, спр. 210, 221, 232, 233, 235–241, 247, 265.
- 71 Там само, спр. 227.
- 72 Там само, спр. 228.
- 73 Там само, спр. 463.
- 74 Там само, спр. 255.
- 75 Там само, спр. 263.
- 76 Там само, спр. 211.
- 77 Там само, спр. 453.
- 78 Там само, спр. 349.
- 79 Там само, спр. 372.
- 80 Там само, спр. 420.
- 81 Там само, спр. 335, 409.
- 82 Там само, спр. 341.
- 83 Там само, спр. 353.
- 84 Там само, спр. 409.
- 85 Там само, спр. 422.
- 86 Там само, спр. 355.
- 87 Там само, спр. 432.
- 88 Там само, спр. 370.
- 89 Там само, спр. 362.
- 90 Там само, спр. 391.
- 91 Там само, спр. 380, 386.
- 92 Там само, спр. 404.
- 93 Там само, спр. 221.
- 94 Там само, спр. 211.

- ⁹⁵ Там само, спр. 138.
⁹⁶ Там само, спр. 113.
⁹⁷ Там само, спр. 203.
⁹⁸ Там само, спр. 183.
⁹⁹ Там само, спр. 813.
¹⁰⁰ Там само, спр. 816.
¹⁰¹ Там само, спр. 811.
¹⁰² Там само, спр. 823.
¹⁰³ Там само, спр. 541.
¹⁰⁴ Там само, спр. 546.
¹⁰⁵ Там само, спр. 548.
¹⁰⁶ Там само, спр. 783.
¹⁰⁷ Там само, спр. 588.
¹⁰⁸ Там само, спр. 969.
¹⁰⁹ Там само, спр. 981.
¹¹⁰ Там само, спр. 1452.
¹¹¹ Там само, спр. 1010.
¹¹² Там само, спр. 975.

Анализируется состав и выясняется информационный потенциал документов в архивном фонде Ровенского уездного суда, по разным параметрам представлена их количественная характеристика.

Ключевые слова: указы; гражданские дела; криминальные дела; служебное делопроизводство; документы по личному составу.

The author analyses the content and shows up the informational potential of documents, stored in the Rivne County Court, also presents the quantity characteristics of these documents on different parameters.

Key words: the orders; the civil cases; the criminal cases; the official record keeping; the personal documents.